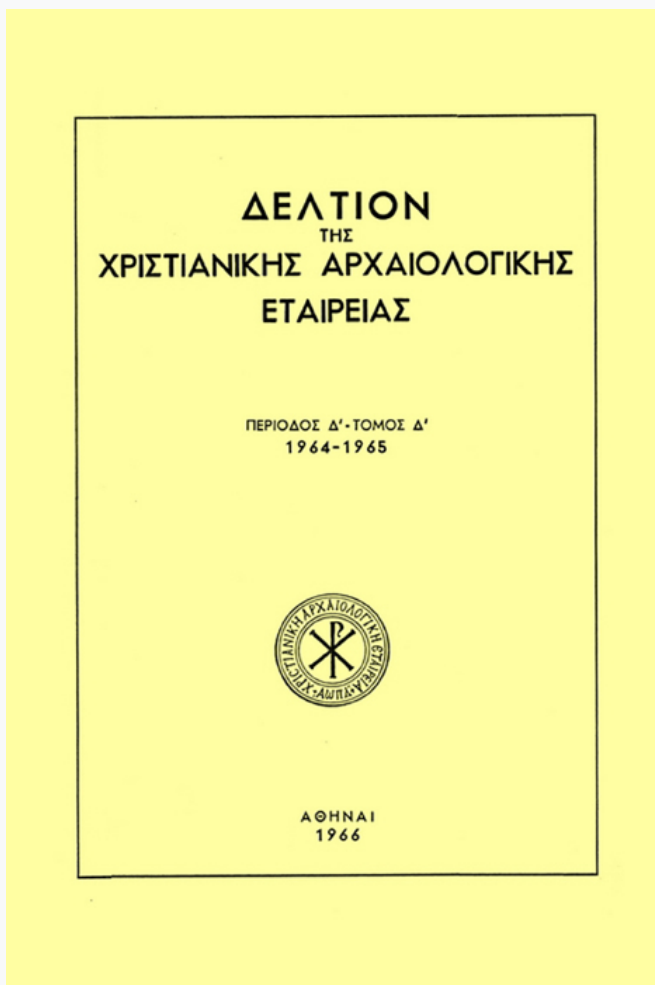

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 4 (1966)

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1964-1965), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Γεωργίου Α. Σωτηρίου (1881-1965)

Πατμιακά Γ΄ - Ο καθηγούμενος της Μονής Πάτμου Ιωσήφ Ιασίτης και η αρχαιότερη αναγραφή χειρογράφων της μονής

Έρα Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

doi: [10.12681/dchae.774](https://doi.org/10.12681/dchae.774)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΡΑΝΟΥΣΗ Έ. Λ. (1966). Πατμιακά Γ΄ - Ο καθηγούμενος της Μονής Πάτμου Ιωσήφ Ιασίτης και η αρχαιότερη αναγραφή χειρογράφων της μονής. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 4, 345-352. <https://doi.org/10.12681/dchae.774>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Πατμιακά Γ' - Ο καθηγούμενος της Μονής Πάτμου
Ιωσήφ Ιασίτης και η αρχαιότερη αναγραφή
χειρογράφων της μονής

Έρα ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1964-1965), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του
Γεωργίου Α. Σωτηρίου (1881-1965) • Σελ. 345-352

ΑΘΗΝΑ 1966

Ο ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΑΤΜΟΥ ΙΩΣΗΦ ΙΑΣΙΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ
(Πίν. 73)

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου στὴν ἡγουμενία τῆς μονῆς ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε ἰδρῦσει στὴν Πάτμο τὸ 1088¹ ρυθμιζόταν ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴν κτητορικὴ του διαθήκη². Μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ — ποὺ τὸ πρωτότυπὸ του σώζεται στὸ ἀρχεῖο τῆς μονῆς Πάτμου μὲ τὴν ιδιόχειρην ὑπογραφή τοῦ ὁσίου καὶ τὶς ὑπογραφὰς πέντε μαρτύρων — ὁ ἰδρυτὴς τῆς μονῆς ὄριζε διάδοχο καὶ συνεχιστὴ τοῦ ἔργου του στὴν Πάτμο τὸν παλιὸ του γνώριμο καὶ εὐεργέτη Ἀρσένιο Σκηνοῦρη³. Ἐὰν ὅμως ὁ Σκηνοῦρης — ποὺ ἤδη ἀπὸ καιρὸ εἶχε φύγει γιὰ τὰ Ἱεροσόλυμα⁴ — δὲν ἐπέστρεφε ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοδοῦλου, ὁ ὁσῖος παρέδιδε τὴν ἡγουμενία τῆς μονῆς στὸν *χαριστικάρειο*⁵ τοῦ Θεοδόσιου, χαρτουλάριο καὶ πατριαρχικὸ νοτάριο, τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ καστηρσίου. Ὁ Θεοδόσιος βρισκόταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐγκατεστημένος στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ ὁσῖος Χριστόδουλος πέθανε μακριὰ ἀπὸ τὴν

1. Τὸ σχετικὸ ἰδρυτικὸ χρυσοβούλλο τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ ἐκδίδουν οἱ F. r. Miklosich - J. Müller, Acta et Diplomata Graeca Medii Aevi Sacra et Profana, vol. VI - (Acta et Diplomata Monasteriorum et Ecclesiarum Orientis, tomus III: Diplomata et Acta Monasterii Sanctis Ioannis Theologi in Patmo Insula), Βιέννη 1890, σελ. 44 - 49, ἀρ. 13. — Τὸ Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν ἐτοιμάζει νέα ἐκδοσὴ τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Πάτμου. Βλ. σχετικὰ τὶς ἐκθέσεις τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου καθηγ. Δ. Ζακυθνοῦ στὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος, 3 (1961) 84 - 85, 4 (1962) 66 - 69 καὶ 5 (1963) 72 - 73.

2. MM, σελ. 81 - 85, ἀρ. 20.

3. Γιὰ τὸν μοναχὸ αὐτό, ποὺ βοήθησε πολὺ τὸν Χριστόδουλο νὰ ἐγκατασταθῇ στὴ Στροβίλο καὶ στὴν Κῶ, προτοῦ νὰ μεταβῇ στὴν Πάτμο, βλ. Ἐ. Βρανοῦση, Πατμιακὰ Α' - Χρυσόβουλλον Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ὑπὲρ τῆς ἐν Στροβίλω μονῆς τοῦ Προδρόμου, ΕΕΒΣ 33 (1964) 65 - 66.

4. Βλ. MM, σελ. 63 καὶ σελ. 91.

5. Γιὰ τὸν θεσμὸ τῶν *χαριστικίων* βλ. G. Ostrogorsky, Pour l'histoire de la féodalité byzantine, Βρυξέλλες 1954, σελ. 17 - 19, 22 - 23. — A. Každán, Derevnija i gorod v Vizantii (IX - X vv.), Μόσχα 1960, σ. 105 - 110. — R. Janin, Le monachisme byzantin au Moyen Age, commende et typica (X^e - XIVe s.), ἐν RÉB 22 (1964) σ. 9 κέ.

Πάτμο. Καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῶν τουρρικῶν ἐπιδρομῶν στὸ νοτιοανατολικὸ Αἰγαῖο, ποὺ εἶχαν ὑποχρεώσει τὸν ὄσιο καὶ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς νὰ καταφύγουν στὸν Εὐρίπο γιὰ λίγα χρόνια¹.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοδοῦλου (1093/4)², οἱ μοναχοὶ κάλεσαν τὸν Θεοδόσιο — φαίνεται πὼς ὁ παλιὸς σύντροφος τοῦ Χριστοδοῦλου Ἀρσένιος δὲν εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὸ ταξίδι του — νὰ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα ποὺ τοῦ εἶχε τιμητικὰ ἀναθέσει ὁ ὄσιος. Ἀλλὰ ὁ Θεοδόσιος ἀρνήθηκε νὰ μεταβῆ στὸ μακρινὸ καὶ «ἄνικμο» νησί. Τοὺς λόγους τῆς ἀρνήσεώς του τοὺς ἐκθέτει στὸ «ἔγγραφο ἀποτάξεως» του, μετὰ τὸ ὁποῖο καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ τιμὴ καὶ τὰ δικαιώματά του πᾶνω στὴ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου:

...διὰ τὸ ταύτην [τὴν Πάτμον] μῆκιστα εἶναι καὶ ποιεῖσθαι τὸν τε τῆς θαλάσσης πλοῦν, τὰ ἐκεῖσε ἐξερχόμενα πολεμικὰ καὶ τοὺς Τούρκους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς κουρσαρίους, καὶ διὰ τὸ δύσβατον καὶ ἔρημον τὸν τοιοῦτον τόπον τυγχάνειν, καὶ μῆτε ἀπαρτισθῆναι τελείως τὴν τοιαύτην μονήν, μῆτε δύνασθαι κυβερνήσαι τὰ ταύτη διαφέροντα, ἀλλ' ἡρετισιάμην ἐκουσίως καὶ οὐκ ἀνάγκη τινὶ ἢ βία ἀποτάξασθαι τῷ τοιοῦτῳ δικαίῳ...³.

Μετὰ τὴν ἀρνηση αὐτῆ τοῦ Θεοδοσίου, ἔπρεπε κάποιος ἄλλος ν' ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα καθηγουμένου στὴ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου — ἔστω καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ ὀρίσθῃ ἀπὸ τὸν ὄσιο Χριστόδουλο.

Ὁ «Βίος» τοῦ ὄσιου Χριστοδοῦλου, ποὺ γράφτηκε λίγα μόνις χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ὄσιου, δὲν δίνει καμμιά πληροφορία γύρω ἀπὸ τὸ ζήτημα αὐτό. Σὲ «Ἐγκώμιον» πρὸς τὸν ὄσιο Χριστόδουλο — κείμενο συνταγμένο, λίγο καιρὸ μετὰ τὸν «Βίον» τοῦ ὄσιου, ἀπὸ τὸν μοναχὸ τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἔπειτα πατριάρχη Ἀντιοχείας Ἀθανάσιο (1157 - 1171) — ἀναγράφεται ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Χριστόδουλος λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του εἶχε ἀποστείλει ἀπὸ τὸν Εὐρίπο στὴν Πάτμο τὸν μαθητὴ του Σάββα, γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἐπιστροφή τῶν μοναχῶν, καὶ προσθέτει: *Σάββας οὗτος ἦν ὁ αἰδίδιμος, ὁ καὶ τῆσδε τῆς καθ' ἡμᾶς μονῆς κατὰ καιρὸν προστατεύσας ἐμπειρικώτατα⁴.*

1. Βλ. τὸν «Βίον» τοῦ ὄσιου Χριστοδοῦλου ποὺ ἔγραψε ὁ μητροπολίτης Ρόδου Ἰωάννης, ἐκδ. Βοῆνη - Σακκελιῶνος, Ἀκολουθία ἱερὰ τοῦ [...] Χριστοδοῦλου..., Ἀθήνα 1884, σελ. 109 - 162.

2. Ὅπως εἶχαμε ἀποδείξει ἄλλοτε (Ἐ. Β ρ α ν ο ῦ σ η, Πατμιακά Β' - Πρόσταξις Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ ὑπὲρ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου - Χρονολογικὰ καὶ προσωπογραφικὰ ζητήματα, «Χαριστήριον εἰς Ἀν. Ὁρλάνδον», τόμ. Β', Ἀθήνα 1964, σελ. 81, σημ. 11), ὁ ὄσιος Χριστόδουλος πέθανε μετὰ τὴν 15 Μαρτίου 1093 καὶ πρὶν τὴν 5 Μαρτίου 1094. Τὴ χρονολογία 1094 εἶχε προτείνει καὶ ἡ Α. Χ α τ ζ η ν ι κ ο λ ᄆ ο υ - Μ α ρ α β ᄆ ᄆ, Πάτμος, Ἀθήνα 1957, σελ. 24.

3. ΜΜ, σελ. 91.

4. Ἐκδ. Βοῆνη - Σακκελιῶνος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 154, § κς'.

Ἄπ' αὐτῆ ἀσφαλῶς τῆ φράση μερικοὶ μελετηταὶ ἔφθασαν στὸ συμπέρασμα ὅτι πρῶτος μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοδοῦλου καθηγούμενος τῆς μονῆς Πάτμου ἀναδείχθηκε ὁ Σάββας¹.

Ἡ μελέτη τῶν σωζομένων ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς μᾶς ὀδήγησε σὲ διαφορετικὰ συμπεράσματα.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα, στὴ Διαθήκη τοῦ Θεοκτίστου, καθηγούμενου τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου², ποῦ γράφτηκε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1157, σημειώνεται ὅτι ὁ νεαρός, καθὼς φαίνεται, Θεόκτιστος, ὅταν ἔφθασε στὴν Πάτμο, συνάντησε πολλοὺς μὲν γέροντας τιμίους [...] κατ' ἐξαιρέτον γε μὴν καὶ τὸν τρισόβιον μοναχὸν κυρὸν Ἰωσήφ τὸν Ἰασίτην, διαλάμποντα τότε τῇ ἀρετῇ...³. Σὲ συνέχεια ὁ Θεόκτιστος ἀφηγεῖται πῶς μὲ τὸν μοναχὸν κυρὸν Ἰωσήφ πῆγε εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων καὶ οἱ δυὸ μαζὶ ἀνέλαβον παρὰ τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως Ἀλεξίου χρυσόβουλλο σχετικὸ μὲ τὸ σιτάρι ποῦ λάβαινε ἡ μονὴ Πάτμου ἀπὸ τὸ ἀκρόστιχον τῆς Κρήτης⁴ κλπ. Ξέρομε πῶς σὲ τέτοιες ἐνέργειες προέβαινε συνήθως ὁ καθηγούμενος τῆς μονῆς⁵. Τὸ χρυσόβουλλο αὐτὸ γιὰ τὴν παροχὴ σιταριοῦ (300 μοδίων) δὲν σώθηκε. Ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πότε ἀκριβῶς ἀπελύθη καὶ οὔτε, φυσικὰ, πότε ὁ Ἰωσήφ ὁ Ἰασίτης πῆγε μαζὶ μὲ τὸν Θεόκτιστο στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὅπως δὴποτε τοῦτο θὰ ἔγινε ἀρκετὰ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, δηλ. πρὶν ἀπὸ τὸ 1118, γιατί ὁ Ἀλέξιος ἀπέλυσε ἀργότερα καὶ ἄλλο χρυσόβουλλο σχετικὰ μὲ τὴν παροχὴ σιταριοῦ — ποῦ οὔτε κι αὐτὸ σώθηκε —, μὲ τὸ ὅποιο οἱ μοναχοὶ λάβαιναν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 300 μοδίους σιταριοῦ, καὶ 24 χρυσὰ νομίσματα.

Ἐξ ἄλλου, σὲ χρυσόβουλλο σιγίλλιο τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ποῦ ἔχει γιὰ μόνη χρονολογικὴ ἔνδειξη τὸ μηνὶ Ἰουλίῳ, ἰνδικτιῶνος ιβ', καὶ ποῦ ἀνήκει

1. B. Lebarbier, Saint-Christodule et la reforme des couvents grecs au XIe s., β' ἔκδ., Παρίσι 1863, σελ. 55. — P. Renaudin, Saint-Christodule higoumène de Saint-Jean à Patmos, ἐν Rév. Or. Chrét. 5(1900) σελ. 242.

2. MM, σελ. 106 - 110, ἀρ. 27.

3. MM, σελ. 106.

4. Σχετικὰ μὲ τὸ χρυσόβουλλο αὐτὸ καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν παροχὴ σιταριοῦ ἀπὸ τὴν Κρήτη στὴ μονὴ Πάτμου βλ. Ἐ. Βρανούση, Πατμιακά Β' - Πρόσταξις Μανουήλ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 80 κέ.

5. Πολὺ διαφωτιστικὸς γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι οἱ συχνὲς μεταβάσεις στὴν βασιλεύουσα τοῦ καθηγούμενου τῆς μονῆς Πάτμου — καὶ μετὰ θάνατον ὀσίου — Λεοντίου, ποῦ ἀφηγεῖται ὁ βιογράφος του. Βλ. ἔκδοσις τοῦ Βίου τοῦ ὀσίου Λεοντίου στὸ βιβλίον: Λόγοι Παναγυρικοὶ ἸΔ' τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας ... κυροῦ ΜΑΚΑΡΙΟΥ τοῦ ΧΡΥΣΟΚΕΦΑΛΟΥ [...] Οἷς ἕτερα ἄττα προσετέθησαν, οἷον Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων [...], ἐν Κοσμοπόλει (ἐν Βιέννῃ), [1794], σελ. 380 - 434.

μᾶλλον στὸ 1119, γίνεται λόγος γιὰ τὸν 'Ιωσήφ 'Ιασίτη σὰν νὰ εἶχε διατελέσει καθηγούμενος τῆς μονῆς. Μάλιστα, τοποθετεῖται στὴν ἴδια μοῖρα μὲ τὸν ἰδρυτὴ τῆς μονῆς 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου ὅσιο Χριστόδουλο:

...ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸν σεβάσμιον ἐκεῖνον μοναχὸν καὶ ἡσυχαστὴν κυρὸν Χριστόδουλον τὸν Λατρηνὸν καὶ τὸν μετ' ἐκεῖνον τῇ ταύτῃ μονῇ ἐνασκήσαντα τιμιώτατον μοναχὸν κυρὸν 'Ιωσήφ τὸν 'Ιασίτην, οἱ τ ο ὑ τ ω ν μ α θ η τ α ἰ [...] προσδεδραμῆκασιν...¹ κτλ.

'Απὸ τὴν περικοπὴ αὐτῆ γίνεται φανερό ὅτι ὁ 'Ιωσήφ 'Ιασίτης ἔγινε καθηγούμενος τῆς μονῆς Πάτμου ἀμέσως μετὰ τὸν Χριστόδουλο. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἐξ ἄλλου μᾶς δίνει ταυτόχρονα καὶ ἓνα terminus ante quem γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ θανάτου τοῦ 'Ιωσήφ 'Ιασίτη: Παραδίδει ὅτι, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοδοῦλου καὶ τοῦ 'Ιασίτη, οἱ μαθηταὶ τους ἔλαβαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα 'Αλέξιο Κομνηνὸ νέα προνόμια κλπ. 'Επομένως ὁ 'Ιωσήφ ὁ 'Ιασίτης εἶχε πεθάνει πρὶν ἀπὸ τὸ 1118, ἔτος θανάτου τοῦ αὐτοκράτορα 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ².

Τὰ δεδομένα αὐτὰ ἔρχεται νὰ τὰ ἐπιβεβαιώσῃ, ὀριστικὰ πιά, μιὰ νέα μαρτυρία ἀπὸ ἀνέκδοτη πηγὴ: Πρόκειται γιὰ μιὰ ἄγνωστη, ὅσο ξέρω, συνοπτικὴ ἀναγραφὴ χειρογράφων τῆς μονῆς 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου.

Δίνω ἀμέσως πρὶν κάτω τὸ κείμενό τοῦ ἐγγράφου τούτου σὲ διπλωματικὴ ἔκδοση. Φωτοτυπικὸ πανομοιότυπο τοῦ ἐγγράφου στὸν πίνακα 73.

Τ Ο Ε Γ Γ Ρ Α Φ Ο

[ἀναγραφὴ χειρογράφων]

'Οκτώβριος, γ' ἰνδικτιῶν
[= 1103]

'Αναγραφὴ «βιβλίων» τὰ ὁποῖα παρέλαβε ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου τούτου ἀπὸ τὸ κελλίον τοῦ οἰκονόμου τῆς μονῆς (στ. 1-3) καὶ ἀπὸ τὸν καθηγούμενον 'Ιωσήφ ἔναντι χρέους 50 ὑπερπύρων (στ. 4-8).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ. Χαρτὶ βαμβύκινο, σχήματος ὀρθογωνίου 0,15 × 0,26. Γραμμένο μέρος: 0,07 × 0,245. Περιθώρια ἀριστερὰ (0,005) καὶ δεξιὰ (0,01). Στίχοι 8. Διατήρηση μέτρια: σητόβρωτο, φθορὸς καὶ στίγματα ἀπὸ τὴν ὑγρασία καὶ τὴν πολυκαιρία, σχισμὲς στὸ ὕψος τοῦ δευτέρου στίχου· στὸ ὕψος τοῦ 7-8 στ. λείπει τμῆμα διαστ. 0,03 × 0,03 περίπου· κάτω ἀριστερὰ, ἐκτὸς κειμένου, μεγάλη σχισμὴ. Γραφὴ κανονικὴ τοῦ ΙΑ' - ΙΒ' αἰ. Μερικὰ ὀρθογραφικὰ λάθη. Τονισμὸς σωστός. Πολυάριθμες συντμήσεις. Μελάνη γκριζόμαυρη. Σημειώματα: μόνο στὴν πρόσθια ὄψη: 1° (γραφὴ τοῦ ΙϚ' ἴσως αἰ.): *κῶδιξ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῆς μονῆς.* — 2° (μὲ τὸ ἴδιο πιθανώτατα χέρι) 7090
οἱ παραπλευρῶς ἀριθμητικὲς πράξεις, ἀνα- 6700
φερόμενες σὲ χρονολογικοὺς ὑπολογισμοὺς: 0390
7090

1. MM, σελ. 100.

2. Δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ ὁ Ch. Diehl (Le trésor et la bibliothèque de Patmos au commencement du 13 s., «Byzant. Zeitschrift» 1, 1892, 501) ἔχει ἀντλήσει τὴν πληροφορία ὅτι ὁ 'Ιωσήφ 'Ιασίτης πέθανε τὸ 1128.

Τὰ εὐρεθ(έντα) βιβλία εἰς τ(οῦ) οἰκονόμ(ου) τὸ κελλ(ίον) κ(α)τὰ μῆνα Ὀκτώβριον τ(ῆς) γ(') ἰν(δικτιῶνος), τετραβάγγε(λον) σωματῶ(ον), [πρα]ξαπόστολ(ος) ὁμοι(ος), ἔτ(ερον) τετραβάγγε(λον) ὁμοι(ον), ἀπόστολ(ος) ἀκαίρε(ος), |² βι[βλίον] παλ[αίων...] ὀκτώηχ(ος), μικρ(ὸν) σωματῶ(ον), ψαλτ(ή)ριον σωματῶ(ον), ἔτ(ε)ρ(ον) ψαλτ(ή)ρ(ιον) βαμβύκ(ι)ν(ον), ἔτ(ερον) [σωμα]τῶ(ον) ἀποκάλυψ(ις) τοῦ [θ]εολόγ(ου) [ἐ]ρμηνευ[μένον]μα |³ ἔτ(ερον) σωματ(ῶον) παλαι(ὸν) ἔχον (διηγήσεις?) καὶ λόγ(ους) τοῦ ἁγ(ίου) Ἄθαν(ασίου), [ἔτ(ερον) τριώ(διον)... ἀμφότ(ερα) σωματ(ῶα)], ἔτ(ερον) παλαι(ὸν) μικρ(ὸν) ὁμοι(ον), ἔχον ἅπ(αντα) τὰ νόμιμ(α).

|⁴ ≠ Παρέλα(βα) καὶ ἔτ(ε)ρ(α) βιβλία ἀπὸ τ(ὸν) καθηγούμε(νον) ἱερομόναχον κῶρ Ἰωσήφ χάρ(ιν) τοῦ χρέου(ς) τοῦ γέρο(ν)τος [?] τῶν πενήκον(τα) ὑπ(ε)ρ(πύρων), βιβλίον πραξαπόστ(ο)λ(ος) ἐρμηνε(υ)μ(έ)ν(ος), |⁵ ἔτ(ε)ρ(ον) ὁ ἄγ(ιος) Βασίλ(ειος), ἔτ(ε)ρ(ον) μετάφρα(σις) Νοέμβρι(ος) τὸ (ἡμισυ), ἔτ(ε)ρ(ον) μετάφ(ρ)α(σις) Ἰαννουάρι(ος) καὶ αὐτ(ὸ) τὸ (ἡμισυ), ἔτ(ε)ρ(ον) βιβλί(ον) [δεύτερ..] ἑξαήμερ(ος) (πρῶτον), ἔτ(ε)ρ(ον) βιβλί(ον) δεύτ(ε)ρ(ον) |⁶ ἑξαήμε(ρ)ον, ἔτ(ε)ρ(ον) χρυσοστομ(ικόν) εἰς τ(ὸ) ἀποστο(λικόν) ῥητ(ὸν) τὸ λέγ(ων) τοῦτο (δὲ) γιγνώσκει(ται) ὅτι ἐν τ(αῖς) ἐσχάτ(αις) ἡμέρ(αις) ἔσοντ(αι) καιροὶ χαλεποί, ἔτερ(ον) θεολόγ(ος), |⁷ [ἔτ(ε)ρ(ον) σωματ(ῶον)] τοῦ ἁγ(ίου) Ἀθανασίου κ(α)τ(ὰ) Ἀρείου καὶ Ἀπολιναρίου, ἔτ(ε)ρ(ον) βιβλί(ον) ἐρμηγία τοῦ Χρυσοστ(ό)μ(ου) πρ(ὸς) Φιλιππησίους, ἔτ(ε)ρ(ον) βιβλιδ(ά)ρ(ιον) ἔχ(ον) τὰ θαύμ(α)τα τ(ῶν) Ἀσωμ(ά)τ(ων) καὶ τ(ὸν) .. |⁸ίου. τὰ ἀμφότ(ε)ρ(α) σωματῶα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ. Ἀπὸ τὸ παραπάνω κείμενο ἔχομε τὰ ἀκόλουθα δεδομένα: α') ἡ ἀναγραφὴ αὐτῆ χειρογράφων συντάχθηκε τὸν Ὀκτώβριο μῆνα κάποιας γ' ἰνδικτιῶνος· β') ἔγινε ἐπὶ καθηγούμενου Ἰωσήφ.

Ἀπὸ τῆ μελέτῃ τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου — τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων πού ἀναφέρονται στὸν ἰδρυτὴ ὄσιο Χριστόδουλο — διαπιστώνομε ὅτι στοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἰδρυση τῆς μονῆς αἰῶνες, στοὺς ὁποίους ἀνήκει τὸ ἐγγράφον μας, δὲν ὑπῆρξε στὴν Πάτμο ἄλλος καθηγούμενος μὲ τὸ ὄνομα Ἰωσήφ. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, σὲ σωζόμενον ἀναλυτικὸ κατὰλογο χειρογράφων καὶ σκευῶν τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου¹,

1. Τὸ περιεχόμενο τοῦ καταλόγου αὐτοῦ παρουσιάζει καὶ σχολιάζει ἀναλυτικὰ ὁ Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 488 - 525.

πού εἶχε συνταχθῆ ἐπὶ καθηγουμένου Ἀρσενίου τὸ 1200¹, ἀναγράφεται πάνω ἀπὸ μιὰ φορὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωσήφ Ἰασίτη — μὲ τὴν ιδιότητά του ὡς παλαιοῦ κατόχου βιβλίων. Συγκεκριμένα ἀναφέρονται τέσσερα «σωματῶα» βιβλία πού ἀνήκαν στὸν Ἰασίτη: «ἕτερον εὐαγγέλιον τὸ τοῦ Ἰασίτου»², «ἄλλο βιβλίον τὸ τριώδιον τοῦ Ἰασίτου»³, «ἕτερον βιβλιδόπουλον τοῦ Ἰασίτου, ἔχον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Νύσσης ἐπιστολὰς πρὸς Ὀλύμπιον ἀσκητήν»⁴, «ἕτερον βιβλίον ὀκτώηχος ἢ τοῦ Ἰασίτου»⁵, «βιβλιδόπουλον περὶ τῆς οὐρανίου ἀρχιερατογαματορχίας»⁶ καὶ «ἕτερον μικρὸν τοῦ Ἰασίτου παλαιὸν ὡς νομοκάνονον»⁷.

Στὸν κατάλογο ἱερῶν σκευῶν πού προτάσσεται στὸ ἴδιο ἔγγραφο τοῦ 1200 ἀναφέρεται «ἕτερον ἐγκόλιον τὸ τοῦ Ἰασίτου»⁸, πού εἶχε, φαίνεται, περιέλθει μαζί μὲ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα στὸ σκευοφυλάκιο τῆς μονῆς.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τοῦ καταλόγου τοῦ 1200 θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ ταυτισθοῦν μὲ χειρόγραφα τῆς ἀναγραφῆς μας, ἂν καὶ οἱ πληροφορίες πού δίνονται εἶναι, καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, πολὺ γενικὲς καὶ ἀόριστες.

Σύμφωνα μὲ ὅσα ἐκθέσαμε παραπάνω, εἶναι πιὰ βέβαιο ὅτι ὁ καθηγούμενος Ἰωσήφ, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ κατάλογός μας, εἶναι ὁ Ἰωσήφ Ἰασίτης, πρῶτος καθηγούμενος τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μετὰ τὸν ὅσιο Χριστόδουλο⁹. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπως εἶδαμε, ὁ Ἰωσήφ Ἰασί-

1. Ὅσοι μέχρι τώρα μελέτησαν τὸν κατάλογο αὐτό, καὶ εἰδικότερα ὁ Diehl, (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 490) καὶ ὁ I. Σακελίωv (Πατριακὴ Βιβλιοθήκη..., Ἀθήνα 1890, σελ. ι') ὑπεστήριξαν ὅτι ὁ κατάλογος αὐτὸς τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῆς μονῆς εἶχε συνταχθῆ τὸ 1201. Ἀλλὰ ὁ κατάλογος ἔχει χρονολογία: Σεπτέμβριος τοῦ ,σψθ' [Σεπτ. 6709], πού ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1200 καὶ ὄχι τοῦ 1201.

2. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 519.

3. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 519.

4. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 519.

5. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 519.

6. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 522.

7. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 522.

8. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 512.

9. Τίποτα δὲν παραδίδεται γιὰ τὴν προέλευση τοῦ Ἰωσήφ Ἰασίτη. Ὁ Lebarbier (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 65), ἄγνωστο πού βασιζόμενος, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰασίτης, ἢ τουλάχιστον κάποιος Yezid, ἤλθε μὲ τοὺς μοναχοὺς τῆς Πάτμου ἀπὸ τὴν Εὐβόια. Ἴσως προερχόταν ἀπὸ τὴ μονὴ Ἰασίτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πού βρισκόταν κοντὰ στὴ μονὴ ἀγίου Μάμαντος, ἂν καὶ ἐλάχιστες μαρτυρίες σώζονται γι' αὐτὴ τὴ μονή· βλ. σχετικὰ R. Janin, Les couvents secondaires des Psamathia, ἐν «Échos d'Orient» 31 (1932) σελ. 332 καὶ Τοῦ Αὐτοῦ, La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin, Παρίσι 1953, μέρος Α', τόμ. Ι', σελ. 264. — Γιὰ τοὺς Ἰασίτες γενικότερα Κ. Ἀμαντος, Ἰασίτης - Διασίτης, περ. «Ἑλληνικά» 3 (1930) σελ. 208 - 209 καὶ σελ. 531, V. Laurent, Ἰασίτης - Διασίτης, αὐτόθι, σελ. 529 - 531 καὶ Τοῦ Αὐτοῦ, Collection Orghidan, Παρίσι 1952, σελ. 220, Λ. Ι. Βρανούσης, Χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατουμένης Ἡπείρου, Ἰωάννινα 1962, σελ. 53 - 54.

της διετέλεσε καθηγούμενος τῆς Πάτμου μετὰ τὸ 1093/4 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1118, ἡ χρονολογία συντάξεως τοῦ καταλόγου (Ὀκτώβριος, ιγ' ἰνδικτιῶν) πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ 1103. Γιατὶ στὰ χρόνια τῆς ἡγουμενίας τοῦ Ἰωσήφ Ἰασίτη δὲν πέφτει ἄλλη ιγ' ἰνδικτιῶν παρὰ μόνο τοῦ 1103/4. Ἔτσι τὸ ἔγγραφό μας γράφτηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1103¹.

Ἀνακεφαλαιώνοντας ὅσα εἰπώθηκαν παραπάνω, καταλήγομε στὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

α') ὁ ἀναφερόμενος στὴν ἀνέκδοτη ὡς τώρα ἀναγραφὴ χειρογράφων ἱερομόναχος καθηγούμενος Ἰωσήφ ταυτίζεται μὲ τὸν γνωστὸ κάτοχο χειρογράφων καὶ πολυτίμων ἱερῶν σκευῶν μοναχὸν Ἰωσήφ τὸν Ἰασίτη.

β') Ὁ μοναχὸς αὐτός, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες, διετέλεσε πρῶτος καθηγούμενος τῆς μονῆς Πάτμου μετὰ τὸν ὄσιο Χριστόδουλο (μετὰ τὸ 1193/4 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1118).

γ') Ἡ ἄγνωστη καὶ ἀνέκδοτη μέχρι σήμερα συνοπτικὴ ἀναγραφὴ χειρογράφων τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἔχει συνταχθῆ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1103, καὶ ἐπομένως εἶναι ἡ παλαιότερη σωζόμενη ἀναγραφὴ χειρογράφων τῆς μονῆς, παλαιότερη κατὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸν γνωστὸ κατάλογο τοῦ 1200.

Αὐγούστος 1964

ΕΡΑΣ Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ

1. Ἄγνωστο σὲ τί ἀναφέρονται οἱ ἀριθμητικὲς πράξεις ποὺ γράφτηκαν μεταγενέστερα στὴν κάτω φά. Ἐκεῖνος ποὺ τις ἔγραψε, ζοῦσε πιθανώτατα τὸ 7090 (=1581/2) καὶ ὑπολογίζει πόσα χρόνια τὸν χωρίζουν ἀπὸ τὸ 6700 (=1191/2). Δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε τί ἀντιπροσωπεύει αὐτὴ ἡ χρονολογία. Πάντως ὄχι τὴ χρονολογία τοῦ ἔγγραφου, γιατί τὸ 1191/2 ἀντιστοιχεῖ σὲ ι' καὶ ὄχι σὲ ιγ' ἰνδικτιῶνα, καὶ ἐξ ἄλλου, τὸ 1191/2 καθηγούμενος τῆς μονῆς Πάτμου ἦταν ὁ Ἀρσένιος, ὅπως συμπεραίνομε ἀπὸ ἔγγραφα τῆς μονῆς (MM, σελ. 122 καὶ MM, σελ. 129).

R É S U M É

JOSEPH IASITES, HIGOUMÈNE DE PATMOS,
ET LA PLUS ANCIENNE LISTE DE MSS DE CE MONASTÈRE
(Pl. 73)

Celui que Saint-Christodule nommait par son testament successeur et higoumène du monastère de Patmos, un certain Théodose castrisios, charisticaire de Christodule, refusa de se rendre à Patmos après la mort de ce dernier.

D'après un passage d'un «Encomion» du XIIe s., adressé à Saint-Christodule, l'opinion prévalut qu'un moine nommé Sabbas succéda à Christodule.

Mais l'étude des actes de Patmos, et, notamment, du testament de Théoctistos (1157) et d'un chrysobulle de l'empereur Jean Comnène (1119), nous a fait pensé qu'un certain Joseph Iasites a été higoumène à Patmos après la mort de Christodule — bien que Joseph ne soit pas mentionné dans ces actes comme «higoumène» mais simplement comme «moine».

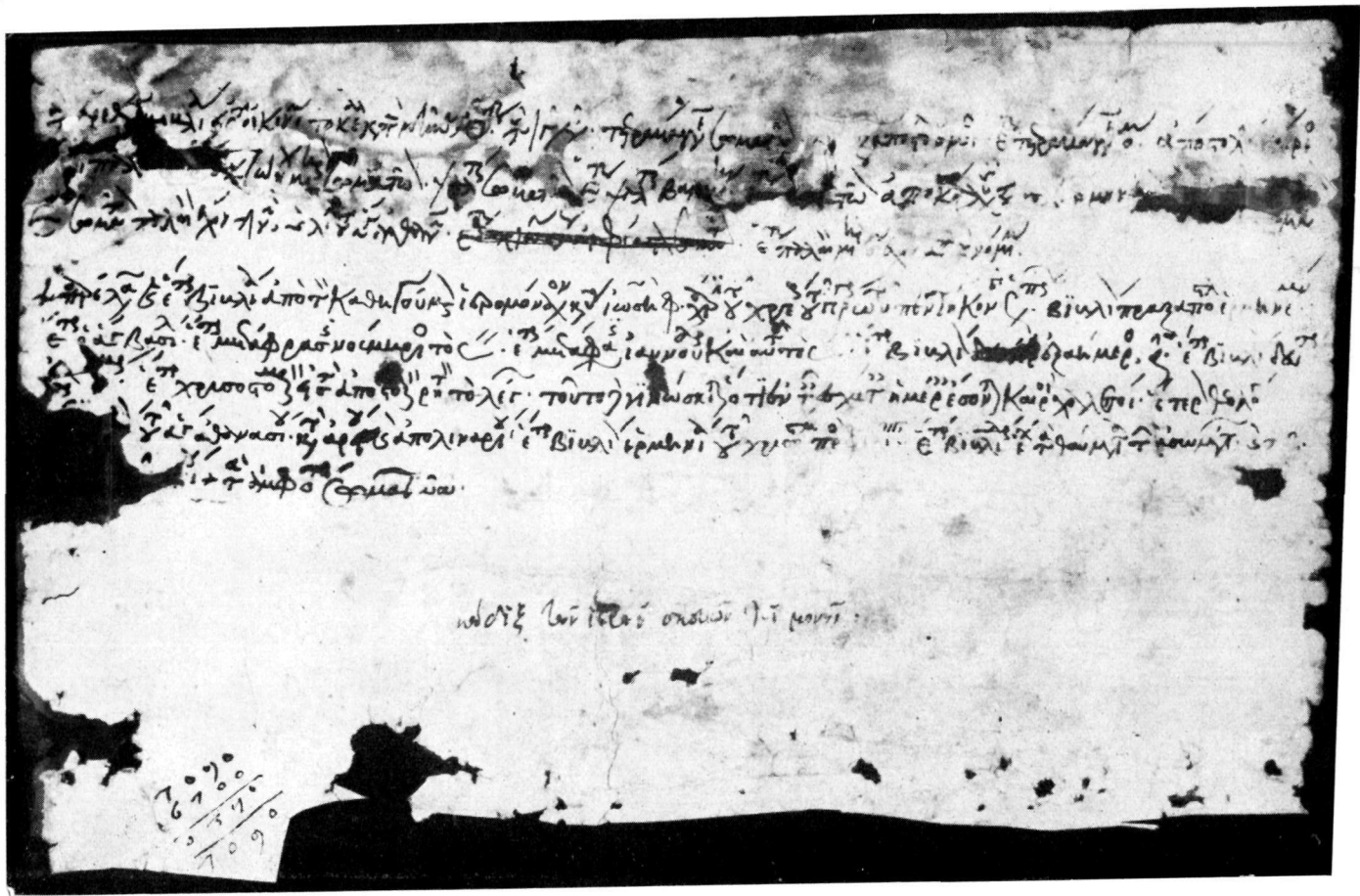
Cette hypothèse vient d'être confirmée par une nouvelle trouvaille: dans les archives de Patmos est conservée une petite liste de manuscrits, inconnue et inédite jusqu'à présent, qui porte la date «13e indiction» et où il est question d'un «higoumène Joseph». Nous avons été obligés d'éditer et de dater ce petit document pour arriver à une conclusion concernant ce nommé Joseph.

Voici nos conclusions finales:

1°: Le «cathigoumène Joseph» de la liste mentionnée de mss doit être identifié au «moine Joseph Iasites» de nos actes, possesseur bien connu de mss et d'objets précieux (cf. le catalogue connu des mss de Patmos de l'an 1200).

2°: Ce moine Joseph Iasites fut le premier higoumène du monastère de Patmos après Christodule (après 1094 et avant 1118).

3°: La liste des mss, inconnue et inédite jusqu'à présent, a été rédigée au mois d'octobre de l'an 1103 (auquel correspond, à notre avis, l'indiction mentionnée dans le document en question); par conséquent, elle est la plus ancienne liste conservée de mss, de ce monastère, d'un siècle plus ancienne que le catalogue déjà mentionné de 1200.

Ἐγγραφο τοῦ 1103 ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς Πάτμου. — Βλ. σελ. 348-349.